

„Kdo ženy nemá, pečuje o to, což jest Páně“ (1K 7, 32)

K morálnímu profilu služebníků církve podle Jana Blahoslava

Jindřich Halama

Abstract: “An unmarried man is concerned about the Lord’s affairs” (1 Cor. 7:32): Towards Jan Blahoslav’s View of the Moral Characteristics of Church Ministers

Blahoslav derives the needed moral character of the church ministers mainly from the catalogues in the pastoral epistles and stresses the advantage of unmarried state for the ministry. His advice for the communal life of ministers and candidates for ministry includes maintaining a reserved attitude toward women, exercising rational and spiritual control over one’s sensuality (which is vulnerable to evil passions), chastity in speech, submitting one another (especially the younger to the older), keeping regard to one’s conscience and living an exemplary Christian life in all areas. The aim of such conduct is to renew and correct the community of believers so that they live in accordance with apostolic commands.

Keywords: Morality of priests; unmarried state; control of sensuality; morality of speaking; conscience; exemplary Christian life

DOI: 10.14712/27880796.2026.2

Úvod

Podtitul tohoto příspěvku měl původně znít: Morální profil služebníků církve etc. Během práce na textu se stále více ukazovalo, že je to v daném rámci označení příliš sebevědomé. Bylo by třeba mnohem širšího a důkladnějšího zkoumání, než bylo lze podniknout v tomto případě, aby se dalo předpokládat, že daná studie postihne téma v jeho úplnosti a bude jej moci předložit v jakési definitivní podobě. Řekněme tedy, že v tomto příspěvku jde o pokus načrtnout některé rysy morálního profilu služebníků církve v Jednotě na základě několika Blahoslavových děl. Bez nároku na úplnost, neboť jsou tu přinejmenším dvě velká díla – *Gramatika* a *Muzika* – a větší počet Blahoslavových dopisů, namnoze latinských, v nichž se nepochybně najde nejedno doplnění jeho názorů a postřehů, co se týká bratrských mládenců, jáhnů a kněží.

Titul sám se mi naproti tomu vnutil vcelku rychle při práci s Blahoslavovými texty.¹ Citaci z Pavlova listu Korintským užívá Blahoslav opakovaně, ať již přímo nebo nepřímo, aby zdůraznil vzácnost a důležitost svobodného stavu pro služebníky církve.² Svobodný stav není pro Blahoslava, „posledního opravdu velkého zastánce ideálu zdrženlivosti a přednosti kněžského celibátu“,³ jak jej nazvala Anna Císařová-Kolářová, povinnou a nezbytnou podmínkou služby, ale je jejím důležitým a velmi žádoucím prvkem. Stav svobodný nebo manželský samozřejmě nemá sám o sobě morální povahu, Blahoslav však poukazuje na řadu nebezpečí a komplikací morální povahy, kterým se člověk ve stavu svobodném vyhne, jak ukážeme dále.

A ještě jednu skutečnost bychom měli v úvodu zmínit. Chceme-li uvažovat o morálním profilu služebníků církve, Blahoslav uvádí v závěru svého spisu *Naučení mládencům* celý dlouhý katalog nadepsaný „Ctnosti služebníka a učitele církve“. ⁴ Jako podtitul jsou vepsána čísla několika kapitol z pastórálních epištol,⁵ v nichž se nacházejí seznamy vlastností požadovaných pro jáhny a biskupy v prvotní církvi. *Naučení mládencům* je nepřebírá jako doslovnou nezměněnou citaci, ale kromě částečně pozměněného pořadí oproti epištolám a přidání jediného důrazu z první epištolý Petrovy⁶ tyto katalogy nijak nedoplňuje, nemodifikuje.⁷ Mnohé ze zde vyjmenovaných ctností se

1 Blahoslavovy spisy, se kterými opakovaně pracuji: *Spis o zraku. Jak člověk zrakem, to jest viděním a hleděním sobě nebo jiným škoditi může* (1550), a *Vitia concionatorum, to jest vady kazatelův* (1570). Oba spisy nově vydal Mirek Čejka, *Jan Blahoslav. Čtyři menší spisy*, Brno: Host, 2013. Vedle toho nevydaný spisek *Anvolimator: O rotě milovné* (1560), rukopis Vratislav, UK, fond Zhořelec, Milichova knih. 8° 19 (tzv. Sborník sležanský), fol. 3a–35a. Dále František Bednář (ed.), *Jana Blahoslava Naučení mládencům* (1570–71), Praha: Kalich, 1947. Konečně spis *Toto sepsání učiněno od bratra Jana Blahoslava o tom, jest-li jaký rozdíl mezi jednotou bratrskou a luterianskou. Léta Páně 1558*, vydaný in: Ota Halama (ed.), *Jan Blahoslav o rozdíle mezi správci Jednoty a luterským kněžstvem, Teologická reflexe* (2003/1), 70–86.

2 Patrně nejobširnější výklad k tématu svobodného stavu se nachází v František Bednář (ed.), *Jana Blahoslava naučení mládencům*, 48–49, citace Pavlova 1. listu Korintským (7,32) na s. 51.

3 Anna Císařová-Kolářová, *Žena v Jednotě bratrské*, Praha: Kalich, 1942, 87–88.

4 Bednář (ed.). *Jana Blahoslava naučení mládencům*, 108.

5 Konkrétně uvedeno: 1Tm 3, 4, 6; Tt 1.

6 Být příkladem v obcování – 1Pt 2,12.

7 Pro ilustraci uvádíme celý katalog s biblickými odkazy zde: Služebník a učitel církve má být bezúhonný (1Tm 3,2; 3,10; 5,7; Tt 1,7); spravedlivý; svatý; dobrotivý; opatrný (Tt 1,8); bedlivý (1Tm 3,2); střídmy (1Tm 3,2); zdržlivý (Tt 1,8); mírný (1Tm 3,3); vážný (1Tm 3,2); zkušený (1Tm 3,10); poctivý (1Tm 3,8); způsobný k učení (1Tm 3,2); pilně se přidržící učení Božího (Tt 1,9); mající tajemství víry v svědomí čistém (1Tm 3,9); kterýž by právě

ve sledovaných textech samozřejmě objeví a budeme se jim na příslušném místě věnovat.

Poslání služebníků církve a svobodný stav

Nejprve se chci zaměřit na Blahoslavovu formulaci, kdo je služebník církve a jaký je jeho úkol. Formuluje to stručně v závěru *Vad kazatelů*: „Krystů služebník jsi, šafář tajemství Božích, k čeládce jeho jsi poslán, aby jim pokrmu ode Pána jako synům a dcerám nařízení rozděloval...“⁸ Motiv poskytování duchovního pokrmu jako úkol bratrských správců je spojen především se službou slova a vyskytuje se v Blahoslavových textech opakovaně. Poslání služebníků církve však má širší rozměr, než je služba slova, což Blahoslav vyjadřuje například výzvou: „usilujme předce dobrých následovati hospodářův, kteříž kazící se věci k nápravě přivozují, porušené pilně napravující a obnovující, nespůsobné odtínající etc.“⁹

Tedy poslání bratrských služebníků církve je napravovat, obnovovat, živit, ale také eliminovat nežádoucí a škodlivé v životě svěřeného společenství. Což není nic překvapivého, takto formulovaný úkol Božích služebníků najdeme prakticky stejnými slovy u starozákonních proroků.¹⁰ Bratrský jáhen či kněz je vnímán především jako služebník Kristův, má tedy vzor pro své počínání především v Kristu. Když se podíváme na způsob, jakým Bratří, a tedy i Blahoslav, následování Krista pojímají, dostaneme se záhy k onomu svobodnému stavu. Od počátku Jednoty bylo základním cílem jejího společenství následovat příklad Pána Krista a jeho apoštolů, což znamenalo soustředění na příklad Ježíše, na jeho pozemský život, jak jej popisují evangelisté.

Blahoslav uvádí druhou část knížky *Naučení mláďencům* poměrně podrobným vypsáním výhod svobodného stavu a důvodů, proč si jej zvolit. Výhodou

slovo pravdy rozděloval (2Tm, 2,15); mohl napomínati učením zdravým (Tt 1,9); ty, kteříž odpírají, přemáhati (Tt 1,9); svědectví dobré mající (1Tm 3,7); kterýž by dům svůj dobře zpravoval (1Tm 3,4); k hostem přívětivý (1Tm 3,2; Tt 1,8); ne svémyslný (Tt 1,9); ne hněvivý (Tt 1,9); ne svárlivý (1Tm 3,3; Tt 3,2); ne dvojího jazyku (1Tm 3,8); ne lakomec (1Tm 3,8); ne žádostivý mrzkého zisku (Tt 1,9); ne pijan vína (Tt 1,9); ne bitec (Tt 1,9); ne novák (1Tm 3,6); příkladem věrným v řeči (1Tm 4,12), v obcování (1Pt 2,12), v lásce, v duchu, ve víře, v čistotě (1Tm 4,12); následující spravedlnosti, pobožnosti, víry, lásky, trpělivosti, tichosti (1Tm 6,11); kterýž by bojoval v tom dobrý boj, máje víru a dobré svědomí (1Tm 1,5; 1,19; 3,3).

⁸ Čejka, *Jan Blahoslav. Čtyři menší spisy*, 205.

⁹ Tamtéž, 142.

¹⁰ Jr 1,10; 31,28.

svobodného služebníka je (mimo jiné ohledy, spíše praktické) větší potěšení a naděje odplaty, „poněvadž blíže Krista následoval“.¹¹ Sloužit církvi jako svobodný je bližší Kristovu příkladu, než je život s rodinou.

Je zajímavé sledovat určité napětí v Blahoslavově argumentaci ohledně svobodného stavu. Sice jej neoznačí jako vyšší či lepší, ale právě z morálního hlediska jej hodnotí jako bezpečnější, méně vystavený hříšným pokušením. Přitom celý artikul zahajuje prohlášením: „Stav svobodný nevyvyšuje se způsobem Antikristovým, aby měl býti potupen stav manželský, Bohem nařízený, poněvadž v zbořích Páně v Jednotě soudcové jsou z manželů, též kněží i jahnové...“¹² Blahoslav ve své korespondenci s evropskými reformačními teology musel vícekrát vyvracet podezření nebo obvinění z udržování či vynucování celibátu v Jednotě. Je proto logické, že v tomto svém pozdním spise potvrzuje stav manželský jako Bohem chtěný a stavu svobodnému rovný. Toto potvrzení však zůstane na pomyslné kladné straně vah osamoceno, další pozitivní hodnocení přidáno nebude, protože ve srovnání se svobodným stavem tu Blahoslav žádá další pozitiva nevidí.

Svobodný stav je pro službu Pánu lepší než stav manželský, protože umožňuje věnovat se duchovní práci intenzivněji: „Kterýmž tedy dává Pán Bůh [...] dar zdrženlivosti, majít ho sobě draze vážiti, v něm se s zvláštní pilností ostříhati a nad manžely, mnohými překážkami zapletené, více se v službu církvi a bližním vydávati.“¹³

Může-li si tedy člověk zvolit stav svobodný (protože volba stavu je věc osobního obdarování a svobodného rozhodnutí každého), má si ho zvolit, aby intenzivněji a více poznával spasení než manželé, kteří se zabývají mnohými jinými věcmi, zpravidla nikoli duchovní, ale tělesné povahy: „myslí, jak by se sobě líbili, odkudž svády, nelibosti a mnoho zlého přichází“.¹⁴

U služebníků církve Blahoslav preferuje svobodný stav ze dvou důvodů. První důvod je vnější. Svobodný stav je praktičtější kvůli obtížným podmínkám a okolnostem, ve kterých Jednota pracuje: „ne, že by hřích byl knězi ženu míti, ale pro příčiny potřeby přítomné, snadnost a volnost k službě.“¹⁵ Svobodný služebník nemusí brát ohledy na rodinu, není poután ohledy na ženu a děti, a má tudíž větší kapacitu pro službu ve společenství. A důležitým

11 Bednář (ed.), *Jana Blahoslava naučení mláďencům*, 51.

12 Tamtéž, 47.

13 Tamtéž, 50.

14 Tamtéž, 51.

15 Halama (ed.), „Jan Blahoslav o rozdíle...“, 79.

momentem je i opakované pronásledování, při němž byly řadovým členům zavřeny modlitebny či kostely a zakázáno shromažďování, jáhnové a kněží však byli zajímáni a vězněni. V tomto ohledu byl svobodný stav velkou výhodou, neboť svobodní mohli popadnout raneček a uprchnout poměrně snadno.

Druhý důvod upřednostnění svobodného stavu je vnitřní, totiž Blahoslava nedobrá zkušenost se službou ženatých kněží: „správcové ženatí často nepřiklady rozličnými z příčiny své manželky i dětí etc., zvláště, když se to někdy nepodaří, tak mnoho někdy kazí, jako vzdělávají.“¹⁶

Je otázkou, není-li tento argument výrazem určité Blahoslavovy předpojatosti. Se ženatými správci a jejich rodinami byly v Jednotě jistě problémy, ale problémy se svobodnými byly neméně. Zvláště problémy bratrských správců ve vztahu k druhému pohlaví jsou doloženy opakovaně a to s intenzitou, která si vyžádala jednání a rozhodování synodů, jak se s problémem vyrovnat.¹⁷

Blahoslav věnoval obtížím a nebezpečím spojeným se vztahem k ženám drobný spisek *Anvolimator. O rotě milovné* a jeho vznik zdůvodňuje: „Na jednom sněmu Bratří starších daly se takové příčiny, že jest o té rotě milovné obšírná zmínka státi se musila.“¹⁸ Kdo by čekal, že se tu dozvíme něco o jakýchsi bludařských následovnicích možná tábořských adamiťů, bude zklamán, neboť celý spisek je návodem pro obyvatele a správce bratrských domů, jak se vyvarovat pokušení tělesných žádostí (chlípnosti, smilství). Blahoslav jej sestavil do sedmi kapitol, stupňů, ve kterých se snaží poskytnout rady a naučení, jak se varovat před nebezpečími, která mohou vznikat ve vztahu ke druhému pohlaví.

První stupeň, či krok, je přijímání osob, které nemají dar ke stavu svobodnému, obzvláště žen, ke službě v bratrských domech. To je chyba, před níž je třeba mít se na pozoru. Nejhorší jsou mladé vdovy, protože ty se tak či onak budou chtít znovu vdát a jejich přítomnost v bratrském domě do něj vnese naprosto nežádoucí dynamiku.¹⁹ Ne nadarmo přikazuje apoštol, ať se mladé vdovy hledí vdát, to je naprosto v pořádku,²⁰ ale ke službě v církvi doporučuje ženy starší, které se chtějí líbit Pánu, ne druhému pohlaví.²¹

16 Halama (ed.), „Jan Blahoslav o rozdíle...“, 79.

17 Viz Antonín Gindely (ed.), *Dekrety Jednoty bratrské*, Praha: Kober, 1865. Např. 167, 216, 232–233.

18 Blahoslav, *Anvolimator*, fol. 3r. Příslušný sněm jsem neidentifikoval.

19 Tamtéž, fol. 11r.

20 1Tm 5,11–14.

21 Blahoslav, *Anvolimator*, fol. 12v.

Druhý stupeň, jestliže již v bratrském domě ženy slouží, nevyužívat je k nenáležitým službám, tedy nepouštět je do soukromí, ani k úklidu ve světnici, natož je nechat stlát, starat se o osobní věci, ošetřovat v nemoci a podobně. Jinými slovy, slouží-li v bratrském domě žena, nemá mít žádný kontakt s intimní sférou života jeho obyvatel.

Třetí stupeň se týká komunikace. Blahoslav důrazně doporučuje nevést se ženami žádné marné řeči (to ostatně platí o všem mluvení), nepouštět se do žádného žertování a rozhodně nesdílet důvěrné informace. Ty určitě dlouho důvěrnými nezůstanou a způsobí „rozličné a mnohé škody“, jak může Blahoslav doložit ze zkušenosti: „Anoť se někdy tvé věci od netejného děvčička leckudys proletují a roznášejí, anoť tvá slova a tvé phrases při ní lidé soudní poznávají, jako při oné Ezopově kavce sojkové peří.“²²

S tím souvisí stupeň čtvrtý, nenavazovat se sloužícími osobní přátelství. Je to nebezpečné, protože ďábel se bude vši silou snažit to nějak zneužít, ale i při naprosté ctnosti a nevinnosti to může být špatný příklad pro druhé. Jednak jako zdroj jedovatých řečí od těch, kteří sami ctnostmi neoplývají, ale také pro ty, kdo usoudí, že je-li to přijatelné u jiných, mohou takové vztahy navazovat také, „odpustí sobě též, a třeba si na delší loket, t. na Žižkovu sudlici odměří, a potom v leccos vejdou, i zámutekům sobě i jiným hrozných nadělají“.²³

Pátý stupeň, pokud se stane, že se v člověku vznítí emoce vůči osobě druhého pohlaví, rozhodně je nesmí projevit a musí se snažit krizi překonat. Vůči emočnímu vztahu je Blahoslav celkově značně skeptický, upřímná láska neskýtá žádnou záruku, že se nezvrhne: „Ďábel, lovec chytrý, skrze svou lest upřímnou lásku v nezřízené milování proměnití umí.“²⁴ Nespolehat tedy na čisté motivy a upřímnost citu ve vztahu ke druhému pohlaví. Kdo by chtěl namítnout, že příkaz milovat všechny bližní, a souputníky ve víře tím víc, přece staví lásku na přední místo v křesťanském životě, má pravdu a Blahoslav to nijak nepopírá. Křesťanská láska je však vztah duchovní, zatímco vztah ke druhému pohlaví, tady k ženám, má nutně i tělesný aspekt a ten je kamenem úrazu.

Šestý a předposlední stupeň představuje případ, kdy dojde k nepřipustnému kontaktu s osobou druhého pohlaví. A tady je nejhorší snažit se to zatajovat a omlouvat, protože se tím věc jenom zhorší. Takový služebník přestává být schopen řádně konat své povolání, jenom si namlouvá, že o tom nikdo neví a že

²² Blahoslav, *Anvolimator*, fol. 16v–17r.

²³ Tamtéž, fol. 18v.

²⁴ Bednář (ed.), *Jana Blahoslava naučení mládencům*, 52.

se to dá ukrýt. V takovém případě „hlavu do trní schováváje, zadek mnohým ukáže“.²⁵ Je třeba vyznat vinu, činit pokání a napravit to, co napravit lze.

Konečně poslední, sedmý stupeň již je dokonaná zkáza. Totiž navázání neřádného vztahu a hřešení proti přikázáním Božím, což Bůh „odplatí slušně a spravedlivě, temnostmi zevnitřními, pláčem věčným, ohněm neuhasitelným a červem neumořitelným“.²⁶

Vztah k ženám by v životě služebníků církve podle Blahoslava nejlépe neměl mít vůbec místo, pokud mluvíme o osobním, soukromém životě. V jiném z Blahoslavových spisů, *Spis o zraku*, nacházíme v souvislosti se vztahem k ženám dokonce závažnou pochybnost o kanonickém spisu *Píseň písní*. Blahoslav tu vyslovuje názor, „že to Šalomoun psal, když již bystrý duch jeho od Boha k ženám se obrátil. Neb jakož prvé o moudrosti Boží a jejích skutcích přeuschlehtile psal, tak tuto o ženských rozkošech a líbostech velmi mistrovsky píše. Není div, že to duchovníme a z frejře proroka děláme...“²⁷

Jestliže je tedy pro ženaté kněží rodina jednak závazkem a starostí, která ubírá kapacitu pro službu církvi, jednak často zdrojem problémů a někdy i pohoršení, stav svobodných služebníků je ze strany druhého pohlaví neustále ohrožen a udržet se v čistotě a bez viny vyžaduje stálou bdělost, kázeň a opatrnost. Určitý až asketický aspekt je v Blahoslavově díle na mnoha místech patrný a to nejen ve vztahu k ženám, ale v hodnocení naší tělesnosti obecně. Křesťanský život je tvrdý zápas s nebezpečími vnitřními i vnějšími. Vyjádřil to třeba v závěru svého *Spisu o zraku*, kde přeje adresátovi, „aby [...] ustavičně dnem i nocí za pomoc žádal. A tak v tomto bídném údolí na krvavém placu ochotně a udatně rytěřoval“.²⁸ „Bídné údolí a krvavý plac“ je málo potěšitelný obraz křesťanské existence, ale docela dobře pochopitelný vzhledem k situaci Jednoty v Čechách vůbec, a v letech po Šmalkaldské válce obzvlášť.

Vliv smyslů na lidskou mravnost

Řekli jsme, že Blahoslav vnímá neustálou ohroženost křesťanovy existence ze strany lidské tělesnosti, což se týká nejen zraku, ale smyslů vůbec. Procházíme-li Blahoslavovy texty s pohledem zaměřeným na mravní aspekt člověka, nacházíme tu velkou nedůvěru ke smyslovým podnětům. Naše smysly

25 Blahoslav, *Anvolimator*, fol. 33r.

26 Tamtéž, fol. 34r.

27 Čejka, *Jan Blahoslav. Čtyři menší spisy*, 84.

28 Tamtéž, 106.

jsou nástrojem, svádějícím naši mysl na špatné cesty. Původně, před pádem byly naše smysly zaměřeny k dobrému. Jejich původní určení bylo k našemu dobru, praví Blahoslav, a zajímavě dodává „jako při jiných stvořeních ještě se to děje“.²⁹ Naznačuje tedy, že smyslové vnímání zvířat a jeho pudové zpracování je zaměřeno k jejich dobrému. Tak to mělo být také u lidí, ale od pádu již to neplatí.

„Jestližeť kdy ďábel, tělo, svět skrze tanutí v duchu, zrak tělesný a jeho nástroje čeho naskytne, ještě ukazuje svědomí, že to proti Bohu jest, nepřijímej, neobírej se s tím, odmítej to od sebe, utíkej od toho, na lecos nehršíšného přenášej mysl, zrak i vše jiné, a to všudy a vždcky.“³⁰

Blahoslavova rada mladému kolegovi ve službě tedy zní, neřídít se smysly, ale svědomím, smyslové vjemy třídit velmi kriticky a spíš potlačovat jejich působení.

Za inspirátora převráceného fungování našich smyslů je v citátu označena tradiční trojice „ďábel, tělo, svět“. S nimi je nutno zápasit a výraz tělo je vlastně souborným pojmem pro smysly. Blahoslav se ptá: „kdo nám příčinu dal k tomu a častou dává a mysl co ptáka čižebník vábí a jímá, než náš zrak, jemuž i jiní smyslové s svými oudy pomáhají a statečně, jako by se hned spráhli, aby tu ubohou duši zamordovali.“³¹

Naše smysly jsou tělesné a tedy přirozeně otevřeny zneužití tím Zlým. Člověk proto musí smysly bedlivě hlídat, „nad viděním, slyšením i mluvením bdít“,³² aby se zlým smyslovým podnětům ubránil. Možné to je, neboť člověk má rozum a vůli, aby „všem oudům a mocem svým podlé toho rozkazoval [...] dobře činil a zlého se vystříhal“.³³ Ne, že by rozum a vůle, funkce naší mysli, byly přirozeně neomylně dobré, to by všichni rozumní lidé byli bezhříšní. Věřícím křesťanům se však možnost ovládat svou mysl a odvracet ji od hříchu otevírá. Je to totiž „v moci ducha našeho, Duchem Božím opraveného“.³⁴ Z Boží milosti je nám dána možnost vládnout svou vůlí, odvracet ji od pokušení a panovat nad svými smysly.

29 Čejka, *Jan Blahoslav. Čtyři menší spisy*, 71.

30 Tamtéž, 87.

31 Tamtéž, 73.

32 Bednář (ed.), *Jana Blahoslava naučení mládencům*, 53.

33 Čejka, *Jan Blahoslav. Čtyři menší spisy*, 74.

34 Tamtéž, 89.

Z našich smyslů pak jsou nejnebezpečnější oči, tedy zrak. Ten je zdrojem největší části našich vjemů a dovede nás nejsilněji ovlivnit. V tomto bodě má Blahoslav za kardinální příklad krále Davida. Nebyl to žádný prostopášník a určitě neměl v úmyslu hřešit. Jenomže „když užírl ženu krásnou, [...] v tak velikou upadl slepotu, že za několik dní se upamatovati nemohl“.³⁵ To je nebezpečí věcí smyslově příjemných, libých, krásných. Přitahují nás, budí v nás emoce a ďábel to vše dovedně používá, aby nás svedl. Což Blahoslav popsal v *Písničce o pokušeních libých ďábla, světa i těla*,³⁶ kterou připojil i s výkladem na konec svého *Spisu o zraku*.

Dagmar Čapková tento spis kdysi charakterizovala: „Blahoslavův spis o zraku [...] je do jisté míry vyjádřením jeho vlastního vnitřního napětí, jak vyrovnat prvky dvou dobových proudů ve své osobnosti – sensualismus a estetický zřetel renesanční s reformačním etosem...“³⁷ Mám však za to, že biblický pohled na člověka a tudíž reformační etos je u Blahoslava právě i v tomto spisu jednoznačně v převaze.

Zpět ke zraku. Člověk může vizuálně ubližovat druhým zcela nevědomky, jenom tím, že je krásný na pohled, což vyvolá nežádoucí emoce, ať žárlivost, závist nebo hříšné myšlenky („krása jest veliký nepřítel stydlivosti“³⁸), o úmyslném hříšném útočení na smysly bližních ani nemluvě (užívání ozdob, vyzývavé způsoby, pohledy etc.). Tomu je nutno se bránit, především v souladu s prosbou žalmistovou³⁹ nasměrovat svůj zrak i mysl k jiným věcem, nehříšným, třeba postupně přes několik kroků, nejprve k věcem tělesným a nakonec i k duchovním.⁴⁰ Nebude to vždy snadné, své smysly i mysl musíme přinutit určitým násilím („jako osla na most“),⁴¹ abychom je odvrátili od špatné cesty.

Důležitou pomocí v tomto zápase je společenství věřících, pro bratrské pracovníky reprezentované bratrským domem. Jeho obyvatelé mohou vést život oddělený od světa a jeho žádostí, „byť od bezbožných lidí vzdálený

35 Čejka, *Jan Blahoslav. Čtyři menší spisy*, 74.

36 Tamtéž, 93.

37 Dagmar Čapková, „Pojetí vzdělání v díle Jana Blahoslava“, in: Svatopluk Bimka – Pavel Floss (eds.), *Jan Blahoslav. Předchůdce Komenského 1571–1971. Sborník studií k čtyřstému výročí úmrtí Jana Blahoslava* (Studie přednesené na mezinárodním kolokviu 1.–3. 9. 1971 v Uherském Brodě), 109.

38 Čejka, *Jan Blahoslav. Čtyři menší spisy*, 82.

39 Ž 119,37.

40 Tamtéž, 79.

41 Tamtéž, 78.

a oddělený majíce a mezi pobožnými přebývající“,⁴² a učit se Božím věcem, slovem i příkladem, od starších, zkušenějších a moudřejších.

Praktikuje se zde střízlivost v jídle, pití i spaní, společný život bez zahálení a samoty, neboť „samotnost a prázdnotnost velmi posilují zápalu smilné žádosti“.⁴³ V tomto prostředí se člověk učí, formuje a ověřuje si, je-li připraven k dobrému. Učí se přitom nejen zbožnosti, ale také „dobrým, chvalitebným obyčejům lidským“.⁴⁴ Je to proces, který trvá roky „ne jeden rok, ani dva, ale dotud, dokudž ujištěn nebudeš“.⁴⁵ Toto důkladné cvičení a prověřování bratrských služebníků je zvláštním rysem Jednoty. Například při srovnání s luterstvím je Blahoslav přesvědčen, že „obojí k životu ctnostnému a pobožnému napomínají lidu a svátostmi slouží bez svatokupectví“,⁴⁶ ale právě vlivem výchovy a cvičení „život a skutkové správčův bratrských jest podobnější životu apoštolskému, nežli luteriánských kněží“.⁴⁷

V Jednotě jde o „vzdělávání nejprve osobnostně charakterové, na druhém místě intelektuální“ charakterizuje tuto stránku formace bratrských služebníků církve D. Čapková.⁴⁸

Mluva

Důležitou složkou morálního profilu člověka je samozřejmě řeč a Blahoslav ji připomíná především ve *Vadách kazatelů*. Způsob, jakým člověk mluví, o něm hodně vypovídá. „Srdce blázna jest v ústech jeho,“ cituje Blahoslav bibli.⁴⁹ Špinavá slova vypovídají o stavu srdce. A opatrnost je na místě nejen při utváření našeho projevu, ale i ve výběru výrazů z biblických textů. Použije-li prorok velmi ostrého výrazu, lze to říci i jemněji, aniž by se ztratil obsah. „Dí-li mi pak někdo z těch ráno moudrých: I což ty tedy chceš, abychom my měli poctivější

42 Bednář (ed.), *Jana Blahoslava naučení mládencům*, 12.

43 Tamtéž, 56.

44 Tamtéž, 40.

45 Tamtéž, 30.

46 Halama (ed.), „Jan Blahoslav o rozdíle...“, 75.

47 Tamtéž, 76.

48 Čapková, „Pojetí vzdělání v díle Jana Blahoslava“, 108. Blahoslav ve zmíněném spisu také konstatuje, že u luteránů je větší důraz na vzdělání a intelektuální schopnosti (viz pozn. 46).

49 Čejka, *Jan Blahoslav. Čtyři menší spisy*, 161. Citát Sir 21,26.

uši nežli Duch Boží ústa? odpovímt takovému: Nevše sluší služebníku, co pánu, nevše v každý čas, nevše před každým a všecněm.“⁵⁰

Obsadit sám sebe všetečně do role proroků a přivlastnit si jejich mluvu je pokušení, kterému by bratrský kazatel měl odolat a nejenom to, neměl by moc slova, která je mu svěřena, zneužívat k prosazování či šíření vlastních názorů a soudů. Například, nekritizovat z kazatelny žádné osoby. Kázání je zvěstování, které má posluchače živit slovem, nikoli sloužit k polemikám a obviňování druhých: „v Jednotě, *in nostro coetu*, takových věcí býti nemá. Nebo i svatí muži, otcové a předkové, naši zprávcové toho nedopouštěli, nýbrž to společně a jednomyslně potupili a zapověděli všecněm kazatelům domácím léta 1499.“⁵¹ Fakt, že se o tři generace později Blahoslav k problému musí vracet a znovu naléhat, aby kazatelna nebyla zneužívána k osobním záležitostem, ukazuje, jak svůdné vždy bylo zkusit vnutit svou optiku naslouchajícím zástupům.

Pokud jde o kulturu řeči, zajímavý postřeh uvádí Blahoslav ve vztahu ke stáří mluvčích. Když se starci přihodí, že užije „verbum obscenius, ut solent senes quidam audaciores etcetera, drobet prostořečí“,⁵² tedy užije nějaké to jadrnější či vulgární slovo, je to svým způsobem pochopitelné, ze zkušenosti víme, že se to stává, a lze to snést. U mladých však je to nepřijatelné, ti si teprve vypracovávají svůj projev a tolerovat přitom takovéto chyby nelze. Zdá se, že Blahoslav vnímá u starých mužů sníženou sebekontrolu a nezdá se mu, že by se to dalo změnit, navíc ti už dlouho mluvit nebudou a jejich vada odejde s nimi, pokud ji nebudeme tolerovat u jejich nástupců.

Mezigenerační vztahy

Když už jsme u generačních aspektů, Blahoslav klade důraz na jednomyslnost mezi všemi služebníky církve, v názorech i v řeči,⁵³ což je u Bratří dáno intenzivnější vzájemností a důsledně vštěpovanou odpovědností vůči nadřazeným.⁵⁴

50 Čejka, *Jan Blahoslav. Čtyři menší spisy*, 161. Překlad, na kterém Blahoslav dává příklad, je Jr 2,20: „Ty si se, kurvo...“, což navrhuje nahradit třeba „šlundo nepoctivá“. V Kralické pak na tomto místě najdeme „nevěstko“.

51 Čejka, *Jan Blahoslav. Čtyři menší spisy*, 202.

52 Tamtéž, 162.

53 Tamtéž, 181.

54 Halama (ed.), „Jan Blahoslav o rozdíle...“, 78. U luteránů je mnohem větší individuální svoboda, měnění kazatelských míst, zastávání různých názorů, což vede ke sporům (tamtéž).

Ve vztahu k předcházejícím generacím si mají služebníci vážit svých předchůdců jako nositelů Božích darů, ctít jejich práci, vyhledávat a milovat moudrost předků, být pokorní a nemyslet si, že jsme lepší než ti před námi.⁵⁵

Co se týká moudrosti předků, pro Blahoslava byl velkým vzorem Lukáš Pražský, ale jeho učení nepřijímal ani zdaleka nekriticky. Spor o interpretaci Lukáše, který se právě v té době v Jednotě rozhořel, odráží i spis o vadách kazatelů.⁵⁶ Blahoslav tu obšírně poukazuje, že se tento spor o bratrské dědictví či o následování předešlých generací zakládá na nedostatečném porozumění věci. Někteří lidé neznají ani biblické jazyky, ani latinu, jsou schopni číst jen česky a tím, že si čtou Lukášovy spisy, „těm slovům a formulím popřívkyše, i mají to toliko za domácí Boží oheň; čehožkoliv tuto nenaleznou, to všeckno sobě ošklivíce a jako cizí oheň zamítajíce“.⁵⁷

Označovat všechno, co není Lukáš, za „cizí oheň“, je hluboký omyl, protože Boží oheň je vše, co je ve shodě s Písmy, od starých církevních doktorů až podnes, i dílo Lutherovo a Melancthonovo, či Kalvínovo. Jediným společným zdrojem je tu Duch svatý.⁵⁸

Role svědomí

Svědomí hraje v bratrské teologii, a tedy i u Blahoslava, zásadní roli. Je to téma, které už se v našem uvažování jednou mihlo⁵⁹ jako ta část naší mysli, která nám ukazuje, co je proti Bohu a jeho přikázáním. Není to nic specificky Blahoslavovského, dokonce ani bratrského, stejný důraz na svědomí se objevuje v té době u mnohých. U Bratří ho nacházíme hned od první generace, když se báli učinit cokoli „proti svému svědomí a tak proti Pánu Bohu“.⁶⁰

Blahoslav vnímá svědomí zřetelně jako morální instanci v nás. Člověk má pozorně zvažovat, zda jedná „podle Písem a svědomí“.⁶¹ Písma jsou tu vnější autoritou, svědomí je autoritou vnitřní. Konflikt mezi svědomím a naší vůlí,

⁵⁵ Čejka, *Jan Blahoslav. Čtyři menší spisy*, 181.

⁵⁶ Tamtéž, 182. Jde o ozvěnu sporu, k němuž se Blahoslav vyjádřil zhruba o tři roky dříve svou slavnou „Filipikou“.

⁵⁷ Tamtéž.

⁵⁸ Čejka, *Jan Blahoslav. Čtyři menší spisy*, 182–184.

⁵⁹ Viz pozn. 30.

⁶⁰ *AUF I*, fol. 17v.

⁶¹ Bednář (ed.), *Jana Blahoslava naučení mládencům*, 30.

zavedenou tělesnými smysly, pak Blahoslav líčí až expresivně: „svědomí volá a křičí, že se mejlíš, že to není dobré [...], ale člověk ani nedbá, ani slyší, co praví svědomí.“⁶²

A svědomí posluchačů mají mít na zřeteli také služebníci církve při zvěstování. Při výkladu Písma mají vedle vysvětlení textu také „v mravná (jako říkají) napomínání obracet i tudy k opravdovosti a živosti lid přivozovati“,⁶³ protože při kázání „více sluší svědomí krmiti než smysly“.⁶⁴ Je to ovšem dar, který mnohým schází, povzdechne si Blahoslav, neboť při kázání „někdo rozumu, mysli i paměti poslouží, řídce pak kdo svědomí“.⁶⁵

Příkladný život

Je-li příkladem pro život bratrských služebníků církve pozemský život Ježíšův a jeho apoštolů, jejich vlastní život má být příkladem pro ty, mezi nimiž žijí a kterým slouží. Mají žít příkladně ctnostný život,⁶⁶ který je primárně definován zmíněnými katalogy ctností z pastorálních epištol,⁶⁷ ale i důrazy z epištol Pavlových. Jedním z důležitých prvků je ochota přijímat omezení, snášet nedostatky, neboť vybírat si dobré bydlo je povaha Antikristových služebníků.⁶⁸

Bratrství služebníci mají znát své místo a poslušně činit, co komu náleží,⁶⁹ sloužit Pánu dobrovolně a ochotně, s rozvážností a dobrými mravy. A to nikoli způsoby výhradně definovanými Písmem, ale i mravy obecnými („podle Boha a dobrých obyčejů“).⁷⁰ Svěřené lidi pak „učiti mají dobrým skutkům, aby v nich hodně chodili [...]“,⁷¹ což je možné jenom tak, že to, co vyučují, svým životem budou potvrzovat, nikoli zpochybňovat nebo dokonce popírat.

62 Čejka, *Jan Blahoslav. Čtyři menší spisy*, 74.

63 Tamtéž, 155.

64 Tamtéž, 157.

65 Bednář (ed.), *Jana Blahoslava naučení mládencům*, 75.

66 Tamtéž, 82.

67 Viz poznámka 7.

68 Bednář (ed.), *Jana Blahoslava naučení mládencům*, 72.

69 Tamtéž, 70.

70 Tamtéž, 71.

71 Tamtéž, 77.

Závěr

Když před padesáti lety vyšel sborník ke 400. výročí Blahoslavova úmrtí, dostal titul *Jan Blahoslav – předchůdce Komenského*. V již citované stati konstatuje Dagmar Čapková, že „i když nemá tak optimistickou víru v moc vzdělání školního jako Komenský, přece i Blahoslav připomíná podobně, že i nadaný, který se soustavně dál neučí a nezdokonaluje v dovednostech, není tak dobrým pracovníkem jako méně nadaný, ale pilný a pracovitý [...]“.⁷² Jinými slovy, Blahoslav byl oproti nastupujícímu antropologickému optimismu novověku biblicky zakotveným reformačním teologem a nacházíme-li u něj důrazy na lidskou schopnost ke konání dobrého, je to konání lidského ducha opraveného z milosti Duchem Božím. Snad se dá říci, že ospravedlnění má u Blahoslava blíže k *iustum facere* než *iustum declarare*, to však má bratrská teologie takřkajíc v genech od první generace a Blahoslav, na rozdíl od zmíněného učitele národů, neměl chuť a potřebu to měnit. Jeho cílem bylo pomáhat nápravě a obnově církve v konkrétním společenství Jednoty bratrské, nejenom proto, že měl svou církev hluboce rád a pokládal její obdarování za jedinečné, ale nepochybně také jako svědectví o křesťanském životě okolnímu světu. Myšlenka na nějakou všenápravu světa však mu byla cizí. Člověk, konstatuje Blahoslav, má i s pomocí Boží milosti dost práce s napravováním sama sebe.

doc. Jindřich Halama, Dr.
Univerzita Karlova
Evangelická teologická fakulta
Černá 646/9, 110 00 Praha 1
Česká republika
halama@etf.cuni.cz

72 Čapková, „Pojetí vzdělání v díle Jana Blahoslava“, 106.